

Kenyeres Zoltán

Almási Miklós: Bevezetés a 21. századba

Órákig tudnék mesélni arról, mi történt 1899 és 1915 között. Évekig tanítottam az egyetemen ezt a korszakot, de bajban lennék, ha csak félórát kellene beszélnem megfontoltan és tárgyilagosan az elmúlt tizenöt évről. Akadoznék, mondataim tele volnának talánnal. Karinthy írja valahol, hogy a legnagyobb hősiesség annak bevallása, hogy valamit nem tudunk pontosan. Bevallanám.

Almási Miklós is őszinte. Könyvének csalogató címével ellentétben nem úgy vezet be az új évszázad szellemi–eszmei–társadalmi látnivalóiba, mint egy magabiztos tárlatvezető egy múzeum termeibe, aki kijelöli, mit érdemes megtekinteni és mit nem, minek mi az érdeme és értéke, mi a jelentése és mi a jelentés mögött lévő jelentése. „Negyvenhat + egy" – ez a könyv alcíme. Negyvenhét könyv ismertetése teszi ki a kötet tartalmát, negyvenhét könyv a nemzetközi és hazai szakirodalomból, s a hazaiak Csepeli Györgytől Somlai Péterig egyenlő mértékkel kerülnek elő a világhírességekkel. Egyetlen összefüggés van e sok könyv között, hogy mindegyik a mi jelen korunkról szól. De ez így nem pontos: nem mindegyik szól róla, van itt Csinszkáról szóló történet, megjelennek a Wittgensteinek, megszólal Márai Sándor. De mindegyik könyv mostanában, pár éven belül jelent meg, annak a kornak az atmoszférájához tartozik, amelyről majd nyolcvan-száz év múlva fognak pontos és kimerítő előadásokat tartani az ELTE előadótermeiben. A kötetben szereplő könyvek és a bennük kifejtett nézetek sokszor egymásnak is ellentmondanak, és a kommentelő szerző nem kísérel meg igazságot tenni köztük, nem próbál egyenes vonalat kihúzni a szakadozott görbékből. Kommentelés? Igen. A komment Almási Miklós szóhasználatában már több mint ismertető recenzió, de még nem kiinduló tárgyától elkalandozó esszé. Nagyon jó értekező prózai műfaj. És Almási nagyon jól műveli. Lukács György hajdani aspiránsaként kijárta az elvontságok magas iskoláját, de a híres iskola legtöbb tagjával ellentétben megtanult írni. A kommentelés nem más, mint beszélgetés. Kivel? Az olvasóval. Írásaiban tegez bennünket: „inkább felejtsd el ezt a hipotézisemet" – mondja egyik alkalommal, „meg fogsz lepődni" – mondja

máskor, amikor pedig valami bonyolultságba keveredik, átadja a szót nekünk: „most viszont nem bontom ki, maradjon neked is valami megfejtendőd”. A társadalomtudományok nyelvezete (főként az irodalomtudományé) úgy alakult az elmúlt néhány évtizedben, hogy húsz-huszonöt ember ír húsz-huszonöt embernek, körülbelül ennyien vannak, akik értik a szavakat és fogalmakat, melyek az egyik vagy a másik szűk körű iskola felségjelzései. Almási jobb filozófus és jobb író annál, mintsem hogy ilyen fogalom-ketrecekbe kelljen bezárnia magát.

A kommentelés Kissinger *World order* című, 2014-ben megjelent könyvével kezdődik, és Thomas Piketty *Capital in the Twenty-first Century* című ugyancsak tavaly megjelent könyvével fejeződik be. Kissinger harcos republikánus, szerinte a világban rendet teremteni csak fegyverekkel lehet, és egyedül Amerika képes erre a szerepre: a világpolitikában csak annak van szava, akinek katonai tekintélye is van. Európa válságban van, szakadék szélén táncol, az EU egy sikertelen hibrid alakulat a nemzetállam és a konfederáció között. Lényegében már nem tényező abban a hatalmi egyensúly-játékban, amely egyedül képes a békét biztosítani. Amerika és talán még Kína van a porondon. Ha szabad a kommentelést ismertető olvasónak néhány szó erejéig magának is kommentelni, akkor azt vetném közbe, hogy a béke és a rend közül a béke lenne sokkal fontosabb, mert a rend nem mindig vezet békéhez, 1938-ban nagy rend volt Berlinben. Én szívesebben élek egy kaotikus, anarchista békében, mint egy tökéletesen rendezett diktatúrában. Igaz, a rendetlenség melegágya lehet a terrorizmusnak, de most cinikus leszek, a terrorista bandák és az öngyilkos merénylők alkalmanként néhány tucat vagy néhány száz ember elpusztítására képesek, ez is felháborító, borzasztó és elfogadhatatlan, a „Rend” viszont milliókat képes meggyilkolni módszeres, hibátlanul megszervezett munkával. Tudom, ez hibás okoskodás, és magam is hiszek (másban már régen nem hiszek) az egy emberre, az individuum felsőbbségére épülő humanizmusban.

Ami pedig ezt a mi szegény, szerencsétlen Európánkat illeti (nota bene, ha volt benne valami jó, akkor azért az még mindig a legjobb jó volt a világtörténelemben). Nos, Almási Miklós könyve előtt néhány nappal olvastam el Michel Huellebecq *Behódolás* című regényét. Idén januárban jelent meg Párizsban (azon a napon, amelyen a Charlie Hebdo elleni támadás történt), és áprilisban már a pesti könyvesboltok polcain volt magyarra fordítva, a benne lévő figyelmeztetést megérző kiadó jóvoltából. A regény kis disztópia szaftos ágyjelenetekkel. 2017-ben Franciaországban átveszi az uralmat az iszlám. Nem fegyverrel, nem ölnek meg senkit, nem is bántanak senkit. Békések. Aki meg akarja tartani az állását, áttér az

iszlám vallásra, lehet több felesége. A nők kendővel takarják el az arcukat. Nem olyan nagy dolog. Lassan létrejön Eurábia, Európa egyesül Észak-Afrikával és a Közel-Kelettel, a zsidók kivándorolnak Izraelbe. Nincs ebben semmi félelemkeltő. Almási Miklós még 2007-ben elolvasta a híres iszlámkutató, Gilles Kepel *Dzsihád* című könyvét: Kepel nyugtatni próbál, azt mondja, hogy a harcos iszlám a végét járja, és jön a demokrácia. Nem kell félni. Almási ellene veti, hogy könyve óta feltűnt az IS, az elmúlt években a folyamatok nem jobbra fordultak, hanem rosszabbra. Nem derültebb lett az ég, hanem viharosabb.

Ezt a kommentet a kötetben Norbert Bolz *Konzumista kiáltvány* című könyvének kommentálása követi. Bolz szerint az agresszív és terjeszkedő iszlámot a shopping-világvallás fogja leteríteni. A sekélyes, és bennünket európai entellektüeleket elborzasztó konzumkultúra. A vásárlásmánia már meghódította a nyugati világot, meg fogja hódítani őket is. Hozzáteszem, nem fejeket fognak levágni, hanem telerakják a kosarukat a plázákban. Persze, ha lesz miből. Mindenesetre a hazai plázaelleneseknek meg kellene fontolniuk ezt a pozitív világperspektívát, mondanám, ha viccelődni volna kedvem. Almási azt írja, hogy Bolz utópiája nem más, mint a frankfurti iskola árufétisizmus-kritikájának posztmodern fordítása. (Mondanám: kifordítása.)

Mi itt a teleszemetelt utcáinkban, a málló vakolatos házak között, ahol egy kis budai körforgalom megépítése hosszú hónapokat vesz igénybe, amennyi idő alatt a japánok és a kínaiak egész házsorokat húznak fel – nos, innen nézve Amerika a minden lehetőség világboldogságának látszik. De milyen is ez az Amerika valójában? Ez persze nem jó kérdés, mert a dolgok soha nem jelennek meg önmagukban véve, mindig csak számunkra valóként látjuk őket, mindig bennünk véve léteznek, véleményeink vannak róluk, nézőpontjainkból kiinduló tapasztalataink szólalnak meg. Almási *Egy csendes amerikai* címmel Paul Krugman (nem azonos a Nobel-díjas Joseph Krugman-nel) véleményét interpretálja, aki szerint ma az Egyesült Államok a világ egyik legegyenlőtlenebb társadalma. Amerikában egyszerűen nincs esélyegyenlőség, állítja, az olló végzetesen szétnyílik a gazdagok és szegények között. A hetvenes-nyolcvanas évektől elkezdődött egy radikális republikánus fordulat: „a középosztály jövedelme stagnál (vagy leszakad), az alsó kétdecilis szegénysége növekszik, viszont a legfelső 1% vagyona-jövedelme hihetetlen mértéket ölt." Több milliárdos menedzserfizetések léteznek és hatalmas bónuszok. Közben nem jut elég pénz az egészségügyre. Az egészségügy megoldatlan. Hogy lehet – kérdezi Krugman – hogy mindezek ellenére, a rossz jövedelem- és rossz adópolitika ellenére az amerikai választópolgárok mégis

nyolc éven át a republikánusokra adták szavazatukat? Hogy lehet, hogy bevették, elhitték, hogy bizonyos ügyek előbbre valók saját mindennapi boldogulásuknál. Pl. az iraki háború, az abortusz-kérdés, a rasszizmus, ti. a déli államokban lábra kapott a vélemény, hogy ha túlságosan kiegyenlítik a jövedelmeket, akkor a színes bőrűek járnak jobban stb. Ezeket és az ezekhez hasonló ügyeket mi itt Európának ebben a szegletében (ezt már én teszem hozzá) nemzeti kérdéseknek neveznénk. Ezekkel el tudták ámítani a választókat. Almási Miklós azt teszi hozzá Krugman elemzéséhez, hogy „ámításban, vakulásban, öncsalásban fel tudjuk venni a versenyt Amerikával."

Krugman arra gondol, hogy a republikánusokétól eltérő adópolitikával (fizessenek a gazdagok) javítani lehetne a helyzeten. A pesti értelmiség egy része elégedetlen Obama és a demokraták politikájával, pontosabban külpolitikájával, az Izraelt veszélyeztető iráni egyezkedéssel, de nem gondolják végig, hogy milyen veszélyekkel fog járni, ha a következő elnökválasztáson visszatérnek a republikánusok. Krugman arról ír, hogy a kiélezett egyenlőtlenség ma már gátolja a gazdasági fejlődést, növeli az elégedetlenséget, és ki tudja, milyen folyamatokat indít be. Az ilyen kérdésekkel szemben vannak, akik kevésbé tartják fontosnak a pártok, a politikai irányok és programok működését, és úgy gondolják, hogy a problémák mélyebben gyökereznek. Ezek közé tartozik Thomas Piketty, aki a kommenteket záró negyvenhetedik könyvet írta, és aki szerint az egyenlőtlenség genetikailag van kódolva a kapitalizmus működésébe, nem politikailag tervezett (vagy tévesztett), és nem megszüntethető jelenség: természetesnek látszik – írja Almási Piketty nyomán –, hogy a bérből, fizetésből élők lemaradnak, a tőketulajdonosok pedig gyorsabban gazdagodnak. Tudniillik „a tőkearányos megtérülés mindig magasabb százalékot ér el, mint amennyit az adott társadalom és korszak GDP fejlődése." A tőkemegtérülés tempóját „pedig nem lehet behozni, ami a társadalomfejlődés számára veszélyes: ezért növekednek a szélsőséges vagy épp rasszista pártok, vagyis a társadalom összetartó szövete felbomlik, az általános kulturáltság hanyatlik."

Hanyatlik az általános kulturáltság, ezt érzékeljük és tapasztaljuk, ezt látjuk mi is a házunk táján, de kérdés, hogy maga a kultúra hanyatlik-e, kevesebb értéket hoz-e létre, vagy arról van szó, hogy a hatása és befolyása csökken. Arról van-e szó, hogy jelentőségének tudata csökken a társadalomban, kevesebbet számít az életben. Annak ellenére, hogy évről-évre remek regények jelennek meg, szép verseskötetek látnak napvilágot, soha ennyi folyóirat nem volt, pezsgő színházi élet van szerte az országban, nagyszerű kiállításokat lehet megnézni, a komolyzenei hangversenyekre

alig lehet jegyet kapni, tele vannak a koncerttermek. De nemcsak a klasszikus magas kultúra tartozik a kultúra körébe, hanem a sokszor lenézett popkultúra is. A neokapitalista konzumvilág azonban mindezeknél nagyobb hatással van a társadalomra. Sajnos. Almási Miklós (Vitányi Iván nyomán, aki pedig Ralf Dahrendorf nyomán) azt írja, hogy „a társadalom + kultúra egyetlen blokkot alkot. Mert »a kultúra adja a 'malterť a társadalom összekapcsolásához. Azaz, ha a kultúrát kivesszük a képletből, egy atomizált, együttélésre, együttgondolkodásra képtelen manipulálható tömeget kapunk.« ˝

2015

Megjelent: Kenyeres Zoltán: Harmadik csöngetés
Savaria Universiti Press, 2018.